

УДК 005.21/.342:631.11:637.1

*О. А. Шуст,**д. е. н., професор, ректор, Білоцерківський національний аграрний університет*

ORCID ID: 0000-0001-7066-8020

*О. М. Варченко,**д. е. н., професор, профектор з наукової та інноваційної діяльності,**Білоцерківський національний аграрний університет*

ORCID ID: 0000-0002-9090-0605

*І. М. Паска,**д. е. н., професор, декан економічного факультету,**Білоцерківський національний аграрний університет*

ORCID ID: 0000-0003-4453-8905

*К. В. Ткаченко,**к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,**Білоцерківський національний аграрний університет*

ORCID ID: 0000-0002-0369-3100

*І. В. Свиноус,**д. е. н., професор кафедри обліку і оподаткування,**Білоцерківський національний аграрний університет*

ORCID ID: 0000-0002-0346-1596

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.3.23

ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ З ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА

*О. Shust,**Doctor of Economic Sciences, Professor, Rector, Bila Tserkva National Agrarian University**О. Varchenko,**Doctor of Economic Sciences, Professor, Vice-Rector for Research and Innovation,**Bila Tserkva National Agrarian University**І. Paska,**Doctor of Economic Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Economics**Bila Tserkva National Agrarian University**К. Tkachenko,**PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,**Bila Tserkva National Agrarian University**І. Svyynous,**Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Accounting and Taxation,**Bila Tserkva National Agrarian University*

SUBSTANTIATION OF INNOVATION-ORIENTED DEVELOPMENT STRATEGY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES FOR MILK PRODUCTION

Стаття присвячена стратегії інноваційно-орієнтованого розвитку сільськогосподарських підприємств з виробництва молока із урахуванням мінливості зовнішнього та внутрішнього середовища їх функціонування. Доведено, що визначення перспектив розвитку молочного скотарства повинно базуватися на стратегічному підході, який дозволяє найбільш адекватним способом реагування на виклики динамічного мінливого навколишнього середовища. Встановлено, що розвиток молочного скотарства можна віднести до четвертого технологічного укладу, який передбачає повну механізацію виробничих процесів, однак внаслідок своєї специфіки воно розвивається на основі поєднання різних технологічних укладів: інтенсивно-технократичний, природно-інноваційний і натуральний.

Результати аналізу розвитку молочного скотарства є суперечливими, оскільки, з одного боку, натуральні показники ефективності виробництва підвищуються, а з іншого — передумови створення внутрішніх резервів розширеного відтворення відсутні. Розраховано, що попри існуючі позитивні тенденції (ріст продуктивності корів, ціни реалізації молока), динаміка темпів збільшення собівартості продукції, які відбуваються на фоні скорочення поголів'я ВРХ, в тому числі корів, нівелює позитивні зміни економічної результативності функціонування галузі та сільськогосподарських товаровиробників. Аргументовано, що ефективний розвиток сільськогосподарських підприємств з виробництва молока в найближчій стратегічній перспективі можливо лише за умови подолання негативних тенденцій.

Розроблено складові елементи стратегії інноваційно-орієнтованого розвитку молочного скотарства, яка передбачає техніко-технологічне оновлення виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств та впровадження ІТ-технологій в систему менеджменту. Обґрунтовано стратегічні моделі розвитку молочного скотарства: збереження існуючих тенденцій розвитку, за яких буде домінувати виробництво молока і яловичини в особистих селянських господарствах зі збереженням екстенсивного типу господарювання; пріоритетність розвитку фермерських господарств з виробництва молока; пріоритетність розвитку великих інноваційно-орієнтованих сільськогосподарських підприємств з одночасним державним стимулюванням кооперативної форми виробництва молока фермерськими і особистими селянськими господарствами. Систематизовано складові інноваційно-орієнтованої стратегії розвитку молочного скотарства, яка передбачає зміцнення кормової бази, підвищення рівня годівлі тварин, впровадження комплексної механізації та автоматизації виробничих процесів і переведення галузі на новітні технології, використання високопродуктивних, спеціалізованих порід худоби, підвищення якості тваринницької продукції, удосконалення організації й оплати праці.

The article is devoted to the strategies of innovation-oriented development of agricultural enterprises for milk production taking into account the variability of the external and internal environment of their operation. It is proved that the definition of prospects for the development of dairy farming should be based on a strategic approach that allows the most adequate way to respond to the challenges of a dynamic changing environment. It is established that the development of dairy farming can be attributed to the fourth technological way, which provides full mechanization of production processes, but due to its specificity it develops on the basis of a combination of different technological ways: intensive-technocratic, natural-innovative and natural.

The results of the development analysis of dairy farming are contradictory, because, on the one hand — the natural indicators of production efficiency are increasing, and on the other — the prerequisites for the creation of internal reserves of expanded reproduction are missing. It is calculated that despite the existing positive trends (growth of cow productivity, milk sales prices), the dynamics of the increase in production costs, which occur against the background of declining cattle, including cows, offsets positive changes in economic performance of the industry and agricultural producers. It is argued that the effective development of agricultural enterprises for milk production in the near strategic perspective is possible only if the negative trends are overcome.

The constituent elements of innovation-oriented development strategy of dairy farming have been developed, which provides for technical and technological renewal of the production potential of agricultural enterprises and the introduction of IT technologies in the management system. Strategic models of dairy cattle breeding development are substantiated: preservation of existing development tendencies, which will be dominated by milk and beef production in private farms with preservation of extensive type of management; priority of development of farms for milk production; priority is the development of large innovation-oriented agricultural enterprises with simultaneous state stimulation of the cooperative form of milk production by farmers and private farms. The components of the innovation-oriented strategy of dairy farming development are systematized, which envisages strengthening the fodder base, increasing the level of animal feeding, introducing complex mechanization and automation of production processes and transferring the industry to the latest technologies, using high-yielding, specialized livestock breeds. wages.

*Ключові слова: молоко, сільськогосподарське підприємство, молочне скотарство, стратегія, інновація.
Key words: milk, agricultural enterprise, dairy cattle breeding, strategy, innovation.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В умовах посилення кризових явищ, зокрема, пандемії Covid-19, загострюються питання забезпечення продовольчої безпеки країни, а також досягнення зростаючої динаміки у розвитку як господарюючих суб'єктів, так й галузей та економіки вцілому. Виконання цього завдання базується на комплексному розвитку аграрного сектора економіки як провідного сектора, функціонування якого на принципах сталого розвитку передбачає встановлення різних взаємозв'язків із

всіма галузями народного господарства, стабілізації соціальної складової сільських територій та збереження природного середовища.

Забезпечення стійкого розвитку сільськогосподарських підприємств з виробництва молока має стратегічне важливе значення для всієї вітчизняної економіки, і це повинно проявлятися не лише в контексті досягнення продовольчої незалежності країни, але й для цілей диверсифікації економіки, розвитку сільських територій, праце зайнятості сільського населення та ін., і як наслідок, економічної безпеки країни.

У якості важливого пріоритету при визначенні перспектив розвитку молочного скотарства є стратегічний підхід, який дозволяє найбільш адекватним способом реагування на виклики динамічного мінливого навколишнього середовища, зумовлює прояв мультиплікативний ефект для всіх суміжних сфер економіки із досліджуваною галуззю.

Окрім того, для галузі молочного скотарства на сучасному етапі має прояв наступних дестабілізуючих чинників внутрішнього середовища, зокрема: відставання в технологічному забезпеченні, особливо в малих та середніх сільськогосподарських підприємствах; порушення науково-обґрунтованих вимог відтворення поголів'я стада; відсутність ефективної кормової бази; порушенням техніко-технологічних вимог утримання худоби; нестача потужностей у первинній обробці молока та переробних потужностей з виробництва молочної продукції на кооперативних засадах; низький рівень дохідності сільгосптоваровироників, який не дозволяє здійснити розширене відтворення та інші. Перелічене вище значною мірою визначає актуальність проведення дослідження щодо обґрунтування стратегічних заходів реалізації якісних змін у функціонування сільськогосподарських підприємств з виробництва молока на інноваційних засадах.

ОГЛЯД ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-методологічні та прикладні аспекти реформування організаційно-економічних відносин молокопродуктового підкомплексу з іншими секторами національного господарства в умовах командно-адміністративної системи і ринкових відносин розглядаються в працях таких відомих вчених: П. Березівський, С. Васильчак, М. Ільчук, О. Іртищева, О. Козак, Д. Крисанов, М. Пархомець, М. Сичевський, Я. Тивончук, В. Уланчук, О. Шпичак та ін. Але до цього часу не сформовано на системній основі стратегічні пріоритети перебудови організаційно-управлінських та фінансово-економічних відносин щодо переведення молокопродуктового підкомплексу на інноваційну модель розвитку з урахуванням викликів глобалізації, загострення продовольчої кризи, нарощення потенціалу вітчизняних агрохолдингів, темпів форсування земельної реформи тощо.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Основною метою дослідження є оцінка процесів змін у молочному скотарстві сільськогосподарських підприємств, вектори їх впливу на прибутковість та економічну стійкість, обґрунтування засад та практичних рекомендацій щодо формування стратегії інноваційного розвитку товаровиробників цієї галузі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Розвиток молочного скотарства як галузі сільськогосподарства можна віднести до четвертого технологічного укладу, який передбачає повну механізацію виробничих процесів. Однак поєднання можливостей їх автоматизації та комп'ютеризації у разі збереження певної частки ручної праці (масаж вимені, прикріплення доїльного обладнання та ін.), у рамках універсальної класифікації, фактично займає проміжне місце. Як зазначають дослідники, сільське господарство внаслідок своєї специфіки, розвивається за власною траєкторією упродовж усієї історії людства, поєднує технологічних укладів: інтенсивно-технократичний, природно-інноваційний і натуральний, кожний із яких характерним є для конкретної категорії господарств [1]. Подібне розмежування здійснюється на основі різних масштабів відтворення, а також можливостями залучення капіталу, землі, трудових ресурсів.

Важливість молочного скотарства у продовольчому забезпеченні пояснюється тим, що молоко і молочні продукти в харчовому балансі є не тільки базовими для більшості населення країни, а й з точки зору повного

набору необхідних поживних речовин і обсягів споживання визначають і впливають на здоров'я нації в цілому [2]. Це єдиний продукт харчування в перші місяці життя людини і основний за засвоєваністю білкової частини раціону людей похилого віку. Соціальна значимість молока і молочної продукції вимагає від держави забезпечити їх фізичну та економічну доступність.

Однак, починаючи з 1990 р., молочне скотарство зазнало занепаду, відбувся стихійний розпад наявних колективних господарств з нагромодженням за декілька десятиліть досвідом роботи. Розукрупнення великих колгоспів та радгоспів призвело до збільшення чисельності господарств, розпорошення основних виробничих фондів, масового продажу корів, порушення системи кормо забезпечення, фізичного і морального старіння матеріально-технічної бази, а здебільшого зубожіння в минулому успішних підприємств [3]. Темпи росту цін на матеріально-технічні ресурси значно випереджали закупівельні ціни на молоко.

Однією з причин зменшення поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах було прийняття необґрунтованого рішення щодо вивезення за межі України живої худоби в 1995—1997 рр. Фактично було знищено базу відтворення дійного стада в Україні внаслідок різкого скорочення кількості маточного поголів'я.

Наслідки таких невиважених рішень відчувається й нині, коли на світовому ринку племінної великої рогатої худоби молочного напрямку продуктивності попит перевищує пропозиції. Вітчизняні племінні господарства не спроможні задовольнити попит через обмежену кількість маточного поголів'я, низьку якість племпродукції та відсутність адресної фінансової підтримки суб'єктів племінної справи у тваринництві. Все це є наслідком руйнації існуючої державної племінної служби натомість не створивши взамін нової структури за європейськими зразками [4].

Водночас ці зміни зумовили соціально-економічну структуру сільськогосподарської продукції, зросла частка господарств населення у виробництві молока. Переорієнтація сільськогосподарського виробництва на його подрібнення не сприяла розвитку галузі, оскільки дрібне виробництво виявилось неконкурентоспроможним, екстенсивним і, як правило, низько ефективним [5]. Ці причини призвели до скорочення виробництва молока та м'яса, зокрема великої рогатої худоби.

Розглянемо динаміку поголів'я великої рогатої худоби у сільськогосподарських підприємствах та господарствах (табл. 1).

Наведені розрахунки таблиці 1 свідчать, що у 2019 р. поголів'я ВРХ у сільськогосподарських підприємствах становила 1049,5 тис. гол, або скоротилося порівняно із 2018 р. на 7,8 в.п. та 2000 р. 79,2 в.п. Подібну тенденцію спостерігаємо у динаміці поголів'я корів, яке у 2019 р. склало лише 438,6 тис. гол, або скоротилося порівняно із 2018 р. на 6,2 в.п., а 2000 р. на 76,3 в.п.

Водночас темпи скорочення поголів'я ВРХ у господарствах населення за досліджуваний період мали нижчі значення. Так, поголів'я ВРХ у господарствах населення у 2019 р. склало 2942,5 тис. гол, або знизалося на 6,9 в.п. у 2018 р. та на 55,4 в.п. у 2000 році. Щодо поголів'я корів у господарствах населення, то у 2019 р. воно становило 1349,9 тис. гол, або скоротилося порівняно з 2018 р. та на 2000 р. відповідно на 7 в.п., на 56,6 в.п.

З метою проведення комплексного аналізу особливостей виробництва молока здійснимо групування сільськогосподарських підприємств за поголів'ям корів (табл. 2).

Наведені розрахунки таблиці 2 свідчать, що 65 один. підприємств (3,4% від загальної сукупності), які мали понад 1000 гол., утримують 103,6 тис. гол (23,6% від загального поголів'я). У середовищі сільськогосподарських підприємств з виробництва молока домінують господарства із чисельністю корів з 100—499 гол., частка яких становила 42,3% та утримують 191,5 тис. гол., або

Таблиця 1. Динаміка та структура поголів'я ВРХ, у т.ч. корів сільськогосподарських підприємств та господарствах населення, тис. гол.

Показник	Рік						2019 р. в % до	
	2000	2010	2015	2017	2018	2019	2000 р.	2018 р.
Сільськогосподарські підприємства								
Велика рогата худоба	5037,3	1526,4	1270,5	1166,6	1138,1	1049,5	20,8	92,2
В % до всього	53,5	34,0	33,9	33,0	34,1	33,9	-19,6 в.п.	-0,2 в.п.
у т.ч. корови	1851,0	589,1	505,1	466,6	467,8	438,6	23,7	93,8
В % до всього	37,3	22,4	23,3	23,1	24,4	24,5	-12,8 в.п.	-1 в.п.
Господарства населення								
Велика рогата худоба	4386,4	2968,0	2479,8	2364,2	2194,8	2042,5	46,6	93,1
В % до всього	46,5	66,0	66,1	67,0	65,9	66,1	19,6 в.п.	0,2 в.п.
у т.ч. корови	3107,3	2042,1	1661,5	1551,2	1451,6	1349,9	43,4	93,0
В % до всього	62,7	77,6	76,7	76,9	75,6	75,5	1,8 в.п.	0,1 в.п.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України.

43,7 загального поголів'я.

Кількість сільськогосподарських підприємств із поголів'ям до 50 голів складала 625 один., або 33% від загальної сукупності, які утримують 10,1 тис. гол., або 2,3%. Водночас група сільськогосподарських підприємств із поголів'ям від 50 до 99 гол. становила 228 один., або 12% від загальної кількості, яка утримувала 3,8 % поголів'я корів. Отже, узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок про те, що кількість висококонцентрованих господарств з виробництва молока становила у 2019 р. 240 один., або 12,7 %, які утримували 50,2% поголів'я корів. Очевидно, що стратегічні пріоритети розвитку молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах доцільно розглядати у різних за розмірами сільськогосподарських підприємств, однак для цього доцільно розробити дієві заходи щодо забезпечення ефективного виробництва.

Отже, перспективним напрямом розвитку молочного скотарства країни є інтенсифікація на інноваційні основи, яка повинна визначити подальшу стратегію галузі.

Вважаємо, що стратегію розвитку молочного скотарства доцільно розглядати як процес формування системи цілей і вибору шляхів їх досягнення, із зазначенням кількісних та якісних параметрів одержання певних соціально-економічних результатів.

Нині галузь молочного скотарства залишається у стані системної кризи з такими характеристиками: зменшення поголів'я великої рогатої худоби, низький рівень продуктивності тварин; відсутність повноцінної кормової бази, низький рівень забезпечення їх повноцінними кормами, особливо щодо білка; високий фізичний знос і моральне старіння основних фондів, що пов'язано із низькими темпами їх оновлення; складний фінансовий стан більшості підприємств корпоративного сектору внаслідок росту вартості матеріально-технічних засобів, високого рівня процентних ставок на кредитні ресурси й інші негативні чинники; зниження рівня споживання молока та молочних продуктів; низька інноваційна активність, пов'язана з відсутністю економічно обгрунтованої нормативної бази й дієвого механізму стимулювання інноваційної діяльності [6—7].

Розглядаючи можливі моделі трансформації галузі, можна виділити такі варіанти:

Перший — залишити все як є. Прогнозованим наслідком такого підходу буде переважання виробництва молока і яловичини в особистих селянських господар-

Таблиця 2. Групування сільськогосподарських підприємств за кількістю корів, 2019 р.

Показник	Кількість підприємств		Кількість сільськогосподарських тварин	
	одиниць	у % до загальної кількості	тис. голів	у % до загальної кількості
Підприємства	1894	100,0	438,6	100,0
з них мали, голів				
до 50	625	33,0	10,1	2,3
50 – 99	228	12,0	16,5	3,8
100 – 499	801	42,3	191,5	43,7
500 – 999	175	9,3	116,9	26,6
більше 1000	65	3,4	103,6	23,6

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

ствах зі збереженням у них переважно натурального екстенсивного господарювання, що базується на ручній праці, відсутності можливості застосування передових інтенсивних технологій та складнощях з реалізацією виробленої продукції.

Варіацією цього напрямку є паралельне розширення імпорту тваринницької продукції. У цьому разі імпортна продукція, як більш конкурентоспроможна, неодмінно витіснить вітчизняну, що створить загрози національним інтересам і національній безпеці та проявлятиметься в істотному скороченні внутрішнього валового продукту. Це призведе до зменшення основних виробничих фондів у галузях виробництва і переробки продукції тваринництва та суттєвої залежності від кон'юнктури зовнішніх ринків.

Таким чином, такий варіант не може забезпечити продовольчу безпеку країни, розвинути її експортні можливості галузі.

Другий — пріоритетний розвиток фермерського сектору виробництва. Оскільки нинішня його частка у виробництві тваринницької продукції становить менше 1%, він потребує тривалого часу для будівництва нових фермських приміщень промислового типу, їх технологічного оснащення та значних кредитних коштів.

Третій — пріоритетний розвиток великих інвестиційно привабливих промислових підприємств, які можуть забезпечити умови для досягнення високої продуктив-

ності тварин і конкурентоспроможність виробництва з одночасним державним стимулюванням кооперативної форми виробництва фермерськими і особистими селянськими господарствами. Отже, створюється можливість вирішення таких актуальних проблем, як підвищення ефективності виробництва і якості продукції у дрібнотоварному секторі, зайнятості сільського населення та соціальних питань.

Варіант третій вбачається як найбільш прийнятний на перспективу до 2030 року і можливий на основі реалізації концептуальних засад зонального розвитку підгалузей тваринництва із використанням основних принципів агрологістики, стабільної державної підтримки у розв'язанні пріоритетних завдань за прикладом західних країн, обґрунтування необхідності рівних економічних умов для всіх учасників аграрного ринку.

Підвищення ефективності молочного скотарства за цим сценарієм повинно базуватися на активізації державного впливу, з урахуванням збільшення рівня платоспроможного попиту на молоко і молокопродукцію. Параметри розвитку галузі визначено як на основі програмних документів розвитку галузі та факторів, що впливають на неї (платоспроможний попит, інвестиційний клімат, рівень державної підтримки і т.д.), так і з урахуванням реально можливих темпів росту. За цим сценарієм у молочному скотарстві передбачається реалізація системи заходів підтримки й розвитку галузі за такими напрямками: удосконалення нормативної бази з питань регулювання і саморегулювання економічних відносин; підвищення рівня фінансової підтримки галузі, особливо у частині забезпечення підприємств племінною продукцією; структурно-технічна модернізація підприємств галузі й поліпшення кормової бази, стимулювання її формування; підвищення ефективності інноваційних процесів у розробці й освоєнні ефективніших технологій утримання тварин; створення економічних умов для підвищення попиту населення на молоко та молокопродукти. Підвищення темпів збільшення обсягів виробництва молока буде забезпечено через активізацію інвестиційних процесів, виведення нових порід худоби, покращення організації її годівлі, удосконалення технології виробництва. Для реалізації інноваційного варіанта стратегії, з урахуванням перелічених пропозицій, необхідно розробити економічно обґрунтовану довгострокову цільову програму, працювати над удосконаленням організаційно-економічних важелів регулювання розвитку молочного скотарства, які б сприяли підвищенню ефективності виробництва молока і молочної продукції, забезпеченню населення продукцією галузі за доступними цінами [8].

ВИСНОВКИ

Основним напрямком подальшого розвитку скотарства й підвищення його економічної ефективності є інтенсифікація виробництва молока та яловичини на основі зміцнення кормової бази, підвищення рівня годівлі тварин, впровадження комплексної механізації та автоматизації виробничих процесів і переведення галузі на новітні технології, використання високопродуктивних, спеціалізованих порід худоби, підвищення якості тваринницької продукції, удосконалення організації й оплати праці.

Отже, розвиток скотарства і рівень його економічної ефективності залежить від багатьох чинників. Головне завдання на сучасному етапі — це стабілізація поголів'я великої рогатої худоби і корів, з подальшим його нарощуванням до передбачених показників.

З урахуванням перелічених особливостей сучасного стану молочного скотарства необхідно вирішити найбільш важливі завдання: узгодити нормативну базу щодо стимулювання розвитку молочного скотарства, яка б відповідала завданням інтенсифікації галузі, за умови надання державної підтримки, передусім у питаннях кредитування та формування соціальної інфраструктури;

розробити і забезпечити реалізацію дієвого механізму активізації інвестиційної активності для оновлення основних фондів із раціональними пропорціями формування виробничих потужностей; підвищити ефективність наукових досліджень та активізувати інноваційні процеси щодо створення високопродуктивних порід худоби, розведення племінних тварин; створення умов для формування ефективної інфраструктури ринку молочної продукції, на основі розвитку кооперації та інтеграції.

Можливості підвищення ефективності інтенсифікації виробництва молока зумовлені впливом системи ресурсних, економічних, організаційних, політико-правових факторів, серед яких найбільший вплив мають: породний склад тварин; виробництво високоякісних кормів та оптимізація кормових раціонів; технологія утримання худоби; механізація та автоматизація виробничих процесів; механізм економічних відносин.

Література:

1. Радько В.І. Підвищення стійкості виробників продукції молочного скотарства: теорія, діагностика та функціональне забезпечення. Київ, 2018. 384 с.
2. Іванова Л.С. Молочне скотарство: сучасний стан та проблеми вирішення *Агросвіт*. 2017. № 22. С. 23—27.
3. Свиноус І.В. Економічні аспекти ефективного виробництва молока в Україні. *Економіка та управління АПК*. № 2. 2020. С. 83—94.
4. Тарасова Ю.А. Стан та перспективи розвитку молочної галузі України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2017. 1 (62). С. 149—156.
5. Россоха В.В. Прогнозування тенденцій та інвестицій у молочної галузі для забезпечення раціональних норм споживання молока і молокопродуктів населенням. *Економіка АПК*. 2019. № 12. С. 16—27.
6. Шиян Н.І. Розвиток скотарства в контексті розвитку сільських територій. Теорія та практика державного управління. 2019. Вип. 1. С. 142—148.
7. Петриченко О.А. Технології створення, розведення й оцінювання стад молочного скотарства: аналітичний огляд. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 2. С. 124—134.
8. Козак О.А. Розвиток молочної галузі в контексті забезпечення продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*. 2018. № 2. С. 14—22.

References:

1. Rad'ko, V.I. (2018), *Pidvyschennia stijkosti vyrobnykykh produktii molochnoho skotarstva: teoriia, diahnostyka ta funktsional'ne zabezpechennia* [Increasing the resilience of dairy producers: theory, diagnosis and functionality], Kyiv, Ukraine.
2. Ivanova, L. (2017), "Milk succession: current status and problems of solution", *Agrosvit*, vol. 22, pp. 23—27.
3. Svinous, I.V. (2020), "Economic aspects of efficient milk production in Ukraine", *Ekonomika ta upravlinnia APK*, vol. 2, pp. 83—94.
4. Tarasova, Yu.A. (2017), "Status and prospects of development of the dairy industry of Ukraine", *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*, vol. 1 (62), pp. 149—156.
5. Rossokha, V.V. (2019), "Forecasting trends and investments in the dairy industry to ensure rational consumption of milk and dairy products by the population", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 16—27.
6. Shyian, N.I. (2019), "Development of livestock in the context of rural development", *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, vol. 1, pp. 142—148.
7. Petrychenko, O.A. (2018), "Technologies for the creation, breeding and evaluation of dairy herds: an analytical review", *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyky*, vol. 2, pp. 124—134.
8. Kozak, O.A. (2018), "Development of the dairy industry in the context of food security of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 14—22.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2021 р.